

Nr 6.

Ankom till riksdagens kansli den 16 april 1928 kl. 1 e. m.

Andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av väckt motion angående medverkan i vissa fall från statens sida till uppförande av samlingslokaler.

I en inom andra kammaren väckt och till dess tredje tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 389, har herr Sjölander hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, huruvida och under vilka former och bestämmelser statens medverkan må kunna lämnas för uppförande av allmänna, utanför partimotsatserna ställda, till tjänst för folkets samhälleliga behov och kulturella strävanden avsedda samlingslokaler i bygder, som lida brist på sådana lokaler och resurser att själva åstadkomma dem, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Motionen.

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

På därom framställd begäran har till utskottet avgivits yttrande över motionen av Svenska landskommunernas förbund, vilket yttrande såsom bilaga fogats till detta utlåtande.

Yttrande.

I första kammaren har herr M. Hellberg vid riksdagarna 1912 och 1913 samt vid 1914 års förra riksdag motionerat i enahanda syfte.

*Historik.
1912 års
riksdag.*

Vid 1912 års riksdag hemställde herr Hellberg (motion nr 5), »att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, huruvida samt under vilka former och bestämmelser statsbidrag må kunna lämnas till byggnadsföreningar på landsbygden, vilka bildats för att åstadkomma allmänna samlingslokaler avsedda att utan hänsyn till partiolikhet tjäna folkets samhälleliga behov och kulturella strävanden, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen må föranleda». Motionen hänvisades till statsutskottet, som i sitt utlåtande nr 17 hemställde, att motionen icke måtte av riksdagen bifallas. Reservation avgavs av herr S. H. Kvarnzelius m. fl., som yrkade på bifall till motionärens förslag. I första kammaren bifölls utskottets hemställan med 80 röster mot 41, som avgåvos för reservationen. I andra kammaren bifölls reservationen med 93 röster mot 86, som avgåvos för utskottets förslag. Sålunda förföll frågan.

1913 års
riksdag.

Vid 1913 års riksdag hemställde herr Hellberg (motion nr 21), »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, huruvida samt under vilka former och bestämmelser statsunderstöd må kunna lämnas till byggnadsföreningar, vilka bildats för att uppföra allmänna, utanför partimotsatserna ställda, till tjänst för folkets samhälleliga behov och kulturella strävanden avsedda samlingslokaler i bygder, som lida brist på sådana lokaler och resurser att själva åstadkomma dem, samt att för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen må föranleda». Även denna motion hänvisades till statsutskottet, som denna gång i sitt utlåtande nr 117 hemställde om bifall till motionärens förslag. Reservation avgavs av herr greve F. Cl:son Wachtmeister m. fl., som yrkade avslag å motionen. I första kammaren bifölls reservationen utan votering. I andra kammaren bifölls utskottets hemställan utan votering. Sålunda förföll frågan även denna gång.

1914 års
riksdag.

Vid 1914 års förra riksdag hemställde herr Hellberg (motion nr 57), »att riksdagen måtte bevilja ett extra anslag av 25,000 kronor att utdelas i form av statsunderstöd för åstadkommande av allmänna samlingslokaler på landsbygden». Även denna motion hänvisades till statsutskottet men vart på grund av riksdagens upplösning icke behandlad.

1919 års
riksdag.

Vid 1919 års lagtima riksdag upptogs frågan ånyo av herr Anderson i Knasjö, vilken i motion nr 260 i andra kammaren hemställde, »att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, huruvida samt under vilka former och bestämmelser bidrag skulle kunna lämnas för åstadkommande av samlingslokaler, avsedda att gagna folkets samhälleliga behov och kulturella strävanden i sådana landsdelar, där brist härå finnes, som ej annorlunda kan avhjälpas, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda».

Motionen hänvisades till andra kammarens fjärde tillfälliga utskott, som i sitt utlåtande nr 1 bl. a. uttalade följande:

»Utskottet finner motionärens framställning väl grundad. I en tid, då samtliga medborgare utan åtskillnad ha rättighet att öva inflytande på alla samhällets angelägenheter, är det utan tvivel ett allmänt intresse av första rang, att lämpliga samlingslokaler ställas till medborgarnas förfogande. Både den allmänna kulturnivån och ansvarskänslan gent emot samhället måste hållas så högt som möjligt, och dessa strävanden kunna i avsevärd grad gagnas genom att ge rum åt biblioteks- och föreläsningsverksamhet samt genom sammankomster, där allmänna ekonomiska och kulturella angelägenheter kunna avhandlas. Har man emellertid erkänt, att tillfredsställandet av behovet av samlingslokaler är ett allmänt intresse, så följer därav, att man också måste vara villig att låta det allmänna stödja strävandena att åstadkomma sådana lokaler.

Vilken form det allmänna stöd i nämnda avseende lämpligen bör äga, anser utskottet sig icke ha anledning att yttra sig om. Det synes utskottet bäst att ge en eventuellt kommande utredning full frihet att pröva olika former.»

Enellertid syntes det utskottet, att motionären icke funnit en fullt lycklig formulering för sitt yrkande; och ansåg utskottet, att motionärens önskningsfått en i det hela fullt tillfredsställande formulering i herr Hellbergs motion från 1913 års riksdag. I närmaste anslutning till denna hemställde sålunda utskottet. »att andra kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, huruvida och under vilka former och bestämmelser statsbidrag må kunna lämnas för uppförande av allmänna, utanför partimotsatserna ställda, till tjänst för folkets samhällsliga behov och kulturella strävanden avsedda samlingslokaler i bygder, som lida brist på sådana lokaler och resurser att själva åstadkomma dem, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda».

Denna utskottets hemställan bifölls av andra kammaren med 79 röster mot 34.

I första kammaren hänvisades ärendet till dess andra tillfälliga utskott, som i sitt utlåtande nr 19 bland annat uttalar följande: »Utskottet anser sig för sin del omöjligan kunna bestrida, att det särskilt i avlägsnare landsbygder finnes kommuner, där en verklig brist råder på för alla tillgängliga samlingslokaler, utan vilka behovet av upplysning, folkbildning och samhällskänsla, mera kännbart i sådana bygder än annorstädes, svårigen läser kunna tillgodoses. Det torde därför ej heller kunna förnekas, att det är icke blott ett ortsintresse utan ett verkligt samhällsintresse, att i sådana missgynnade bygder dylika lokaler till ortsbefolkningens andliga höjande och samhällsliga trevnad kunna komma till stånd. Givetvis vore det bäst, om detta kunde ske på ortsbefolkningens egen bekostnad, vare sig förmedels sammanslutningar av enskilda eller genom kommunernas ingripande eller medverkan. Men man kan nog icke bortse från det tämligen självklara förhållandet, att såväl befolkningens som kommunernas ekonomiska bärkraft i flertalet fall är allra otillräckligast just i de bygder, där behovet av ifrågavarande sociala och kulturella hjälpmedel är som allra störst och kännbarast. Det är säkerligen i känsla härav, som såväl motionären som andra kammaren inskränkt sig till att påkalla statsintressets medverkan för detta behovs tillgodoseende allenast för sådana bygder, som icke blott lida brist på dylika lokaler utan även sakna resurser att själva åstadkomma dem. För övrigt är det icke ifrågasatt, att staten ensam skulle bära kostnaderna för dessa lokalers uppförande och underhåll; förutsättningen för statens medverkan borde ovillkorligen vara den, att ortsintresset på ett eller annat sätt givit sig uttryck i sådana ekonomiska former, att staten blott behövde vara bidragsgivande, vare sig förmedels lån eller eventuellt mindre tillskott, mot garanti för byggnadens lämpliga användning för det avsedda ändamålet. Vilka former och bestämmelser som böra föreskrivas för en dylik egnahemsbildning av samhällslig och kulturell natur, tillkommer det naturligtvis den begärd utredningen att anvisa. Men att en sådan landsbygdskulturens egnahemsrörelse bör kunna bliva till verkligt gagn för folkets andliga utveckling just i sådana byg-

der, där faran för stillastående eller tillbakagång är störst, vågar utskottet med mycken tillförsikt föreställa sig.

I den stränga begränsning av uppgiften, som vidtagits i det av andra kammaren godkända skrivelseförslaget, anser utskottet likaledes en synnerligen behöflig, men på samma gång också tillräcklig garanti vara given gent emot anspråk av sådan beskaffenhet och omfattning, att de skulle kunna inleda staten i ekonomiska vidlyftigheter. De belopp, som, därest den ifrågasatta utredningen leder till positivt resultat, komme att av statsmakterna behöva anslås för ändamålet, skulle, just därför att den övertvägande delen av kostnaden alltid torde böra bestridas av ortsbefolkningen själv, säkerligen aldrig utgöra mer än en mycket ringa och blygsam del av folkbildningsbudgeten.»

Utskottet hemställde, att första kammaren måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Denna utskottets hemställan avlogs av första kammaren med 54 röster mot 29, som avgåvos för utskottets förslag. Av protokollet framgår, att det huvudsakligen var ekonomiska grunder som föranledde kammarens avslag.

1920 års
riksdag.

Frågan framfördes ånyo vid 1920 års riksdag av herr Anderson i Knapasjö, som i motion nr II: 17 hemställde, »att riksdagen måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, huruvida och under vilka former och bestämmelser statsbidrag må kunna lämnas för uppförande av allmänna, för folkets samhälleliga behov och kulturella strävanden avsedda samlingslokaler i bygder, som lida brist på sådana lokaler och resurser att själva åstadkomma dem, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.»

Motionen hänvisades till andra kammarens fjärde tillfälliga utskott, som i sitt utlåtande, nr 1, yttrade:

»Utskottet anser, att de skäl, som vid 1919 års lagtima riksdag anfördes för bifall till motionärens utredningsyrkande, alltjämt kvarstå med oförminskad kraft. Visserligen inbjuder icke den finansiella ställningen för närvarande till ökande av statens utgifter. Men dels kan det, med den begränsning av uppgiften, som förslaget numera fått, omöjligen bli fråga om utgifter av stor omfattning, dels gäller det här ett ändamål, som det ovillkorligen ligger i statens intresse att tillgodose. Särskilt vill utskottet framhålla, att sådana anordningar, som här avses, otvivelaktigt skulle bli av stor betydelse för motarbetande av den flykt från landsbygden som pågår och synes alltjämt vara i tilltagande.

Vid landskommunernas kongress i november 1919 redogjordes för ett förslag om att på frivillighetens väg genom samverkan mellan kommuner, föreningar och enskilda ordna frågan om samlingslokaler för landsbygdskommunerna i landet genom åstadkommande överallt i bygderna av s. k. bygdegårdar. Utskottet har med intresse tagit del av detta förslag, vilket synes i hög grad beaktansvärt. Det torde måhända invändas, att det vore lämpligt att avvakta, hur denna rörelse kan komma att utveckla sig, innan en sådan utredning, som av motionären avses, igångsättes. Men otvivelaktigt synes vara, att om denna

rörelse verkligen skall komma att omfatta hela landet, då bör åtminstone i fråga om sådana orter, som ifrågavarande motion avser, staten träda hjälpare emellan. På grund av vad som vid olika tillfällen i detta ärende framkommit i riksdagen, anser för övrigt utskottet det vara konstaterat, att vidkommande dessa orter ett behov av samlingslokaler föreligger, som måste tillgodoses alldeles oberoende av bygdegårdsrörelsen och dess möjliga utveckling.

Motionären har i sitt slutyckande anslutit sig till den formulering, som vid 1919 års lagtima riksdag framställdes av andra kammarens fjärde tillfälliga utskott, dock med uteslutande av orden »utanför partimotsatserna ställda». Då det icke kan anses vara alldeles utan betydelse, att den politiska neutraliteten uttryckligen betonas, och då utskottet icke kan finna annat än att detta står i full överensstämmelse med motionärens syfte, har utskottet ansett sig böra i denna punkt bibehålla den formulering, som vid 1919 års lagtima riksdag antogs av andra kammaren.

Vidkommande sättet för statens medverkan ansluter sig utskottet till det uttalande, som vid 1919 års lagtima riksdag gjordes av andra kammarens fjärde tillfälliga utskott. För att än tydligare framhäva, att en blivande utredning bör ha full frihet att pröva olika former, har utskottet ansett lämpligt att i sitt yrkande utbyta ordet 'statsbidrag' mot 'statens medverkan'.

Utskottet slutade med att hemställa om bifall till motionen och denna utskottets hemställan bifölls av kammaren med 109 ja mot 53 nej.

Första kammaren remitterade ärendet till sitt första tillfälliga utskott, som i sitt utlåtande, nr 16, hemställde, att kammaren måtte biträda det av andra kammaren fattade beslutet. Två av utskottets ledamöter avgåvo blank reservation. Första kammaren biföll utskottets hemställan med 59 röster mot 44.

Med anledning av riksdagens skrivelse, nr 1920: 163, remitterade Kungl. Maj:t ärendet till socialstyrelsen, som den 19 dec. 1925 avgav följande utlåtande:

»Med hänsyn till den kraftiga utveckling, som i vårt land föreningsrörelserna och därmed anknutna folkbildningssträvanden alltjämt förete, synas de i förevarande framställning avsedda syften kunna vederbörligen tillgodoses även utan statens medverkan. Anspråken på staten hava numera för övrigt nått en sådan höjd, att den nu ifrågasatta utvidgningen av statens understödjande verksamhet redan av detta skäl måste inge betänkligheter. Frågan i vad mån särskilt folkbildningssträvandena skulle kunna befrämjas genom statens ingripande på nu föreslaget sätt lär icke ankomma på styrelsens bedömande.»

Socialstyrelsens yttrande.

Ärendet har därefter ej föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Utskottet delar motionärens uppfattning, att det för det kulturella arbetet är av vikt att ha tillgång till ändamålsenliga lokaler. Helt visst har det också förr ofta rått brist på dylika, men det kan näppeligen förnekas, att förhållandena numera undergått en avsevärd förbättring i detta hänseende. Behovet av åtgärder från statens sida torde därför enligt utskottets mening ej längre göra sig lika starkt gällande. Det torde också numera höra till undantagen, att

Utskottet.

befintliga lokaler av ett eller annat slag icke beredvilligt ställas till förfogande för den kulturella upplysningsverksamheten.

Utskottet anser sig även böra framhålla, att det av statsfinansiella skäl måste anses uteslutet, att bidrag av statsmedel skulle kunna göras så stora, att inga andra bidrag från det allmännas sida skulle vara behövlige. Bidrag av statsmedel för uppförande av samlingslokaler av nu ifrågasatt slag skulle därför otvivelaktigt medföra, att anspråk även skulle komma att framställas om kommunala anslag för detta ändamål. I den mån behov av nya samlingslokaler ännu föreligger, torde detta mest vara fallet i små och redan nu skattetyngda kommuner, för vilka det ej vore lämpligt eller önskvärt, att deras ekonomiska ställning genom anslag av denna art ytterligare försämras. Ett mindre bidrag av statsmedel skulle givetvis då ej heller i dylika fall få den åsyftade verkan.

Då därtill kommer, att ärendet helt nyligen varit föremål för Kungl. Maj:ts prövning, utan att Kungl. Maj:t funnit sig böra vidtaga några åtgärder, får utskottet hemställa,

att motionen II: 389 ej måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 16 april 1928.

På utskottets vägnar:

HELMER LAGERKWIST.

Närvarande: herrar *Lagerkvist*, *Leffler*, *Werner*, *Bergström* i Bäckland, *Andersson* i Falkenberg, *Andersson* i Ovanmyra, *Bernström** och *Sundström**.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Till andra kammarens tredje tillfälliga utskott.

Sedan Svenska landskommunernas förbund genom remiss från andra kammarens tillfälliga utskott n:r 3 satts i tillfälle att avgiva yttrande över av herr Sjölander väckt motion om medverkan i vissa fall från statens sida till uppförande av samlingslokaler, får styrelsen anföra följande.

Med anledning av motion vid 1920 års riksdag av herr Eder Anderson i Knapasjö beslöt riksdagen en anhållan till Kungl. Maj:t om utredning i förevarande ärende (skrivelse n:r 163). Den av herr Sjölander nu väckta motionens yrkande sammanfaller helt med nämnda riksdagsbeslut. Huruvida en förnyad anhållan om utredning är erforderlig, därom kan givetvis förbundsstyrelsen icke yttra sig, utan styrelsen vill endast yttra sig i sakfrågan, d. v. s. huruvida statens medverkan är erforderlig för uppförande på landsbygden av samlingslokaler.

I nämnda skrivelse framhöll riksdagen, att det särskilt i vissa landsbygder finnes kommuner, där en verklig brist vore rådande på för alla tillgängliga samlingslokaler. Framför allt vore detta fallet i avlägsnare belägna landsbygder, eller just där behovet av upplysning, folkbildning och samhällskänsla vore som mest kännbart. Såväl befolkningens som kommunernas ekonomiska bärkraft vore i flertalet fall allra otillräckligast just i de bygder, där behovet av ifrågasatta sociala och kulturella hjälpmedel vore som allra störst och kännbarast, varför det vore ett verkligt samhällsintresse, att i sådana missgynnade bygder dylika lokaler till ortsbefolkningens andliga höjande och samhällseliga trevnad kunde genom statens medverkan komma till stånd.

I riksdagens skrivelse beröres vidare ett vid landskommunernas första kongress år 1919 framlagt förslag om att på frivillighetens väg genom samverkan mellan kommuner, föreningar och enskilda ordna frågan om samlingslokaler för landsbygdskommunerna i landet genom åstadkommande i bygderna av s. k. bygdegårdar. Härom anförde riksdagen, att den med intresse tagit del av detta förslag, vilket syntes i hög grad beaktansvärt. Detta förslag torde dock icke hindra den ifrågasatta utredningen. Det syntes nämligen otvivelaktigt, att om denna rörelse verkligen skulle komma att omfatta hela landet, staten borde åtminstone beträffande sådana orter, som motionen avsåge, träda hjälpande emellan, när vidkommande *dess* orter ett särskilt samhällsintresse för åtgärders vidtagande föreläge, som måste tillgodoses alldeles oberoende av bygdegårdsrörelsen och dess möjliga utveckling.

Då det är möjligt, att sistberörda passus i riksdagens skrivelse bidragit till uppskov med den av riksdagen begärda utredning, får styrelsen framhålla, att denna rörelse icke tagit någon nämnvärd utbredning. Endast i enstaka fall hava bygdegårdar av omförmäld typ kunnat åstadkommas, vartill givetvis framför allt de ekonomiskt tryckta tiderna varit orsak.

Behovet av samlingslokaler gör sig i viss mån gällande framför allt i mera avlägsna och ekonomiskt mindre bärkraftiga orter och skulle statsmakterna — eventuellt genom att, som motionären ifrågasatt, härför disponera nöjeskattemedel — kunna ekonomiskt medverka för samlingslokalers uppförande, kan från landskommunal synpunkt häremot ingenting vara att erinra. Med hänsyn till det i allmänhet ansträngda läge, i vilket kommunerna nu befinna sig på grund av arbetslöshet och stora utgifter för uppförande av skolhus, åldersdomshem och andra ändamål, som kommunerna hava att tillgodose, anser

sig styrelsen böra framhålla, att något stöd för uppförande av samlingslokaler icke från kommunernas sida kan påräknas i någon nämnvärd omfattning och att följaktligen eventuella statsåtgärder härutinnan ej böra förbindas med villkor om kommunala bidrag.

Stockholm den 26 mars 1928.

Å styrelsens för Svenska landskommunernas förbund vägnar:

JOHAN BECK-FRIIS.

J. A. Zander.